

Організаційно-економічні критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. В нинішніх умовах господарювання питання підвищення ефективності державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції вкрай актуальне. При цьому підтримка державою сільського господарства має бути не просто дієвою і впливати на поліпшення показників економічної та соціальної ефективності, але й стимулювати розвиток країни як аграрної. Адже ефективна політика підтримки сільського господарства є значущим інструментом впливу на розвиток суб'єктів економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних та зарубіжних учених В.І. Власова [2], Б. Данилишина [3], М.Я. Дем'яненка [4], В.К. Збарського [6], М.Й. Маліка [8], В.Я. Месель-Веселяк [9], П.Т. Саблука [11], Т.І. Яворської [12], М. Оніщука й інших науковців обґрунтовано загальнотеоретичні, методологічні та практичні аспекти формування державної підтримки аграрних підприємств. Однак існуючі проблеми й механізми реалізації державної підтримки сільського господарства України потребують подальших теоретико-методологічних досліджень.

Мета статті – аналіз організаційно-економічних критеріїв державної підтримки сільськогосподарських підприємств та їх вплив на конкурентоспроможність.

Виклад основних результатів дослідження. Система податкових пільг, яка діяла в Україні для аграрної галузі останніми ро-

ками, викликала багато нарікань через їх низьку ефективність. Окрім того у 2015 році змінилась система оподаткування, а у 2016 році система спецрежиму ПДВ для аграріїв. Велику частину податкових пільг підприємствам сільського господарства переглянуто, скорочено або зовсім скасовано [10].

Система державного регулювання АПК в Україні повинна бути побудована на заінтересованості та, відповідно, взаємодії трьох основних учасників: сільськогосподарських виробників, комерційних компаній першої й другої сфери АПК та уряду. Ринковий механізм неспроможний забезпечити паритетні відносини між галузями, й від цього надто потерпає сільське господарство. Виникає необхідність у державному регулюванні, яке доповнює ринковий механізм. Держава спрямовує структурні зміни в галузях АПК у сприятливий для національної економіки бік.

Загальними підходами, методами і механізмами державного регулювання конкурентоспроможності продовольчого комплексу в багатьох країнах світу є: розвинена ринкова аграрна інфраструктура; еквівалентні взаємовідносини між галузями сільського господарства та галузями промисловості й послуг; охорона навколишнього середовища; програми державної підтримки та розвитку сільськогосподарських товаровиробників і сільської місцевості в цілому; політика протекціонізму щодо власного товаровиробника [9]. Проте слід врахувати специфіку сільського господарства України.

Звернімося до досвіду країн із «перехідною» економікою, до них належить, наприклад: Польща, із сільським господарством якої пов'язано близько 27,4 % активного на-

* Науковий керівник – О.О. Непочатенко, доктор економічних наук, професор.

© С.А. Пташник, 2017

селення та 51,7 % земельних угідь країни. Оцінюючи досвід аграрної реформи до вступу країни в ЄС, можна виділити такі концептуальні засади її реалізації: єдність і цілісність із загальнодержавною політикою розвитку країни, яка полягала в лібералізації та належній державній підтримці сільського господарства, пріоритетність ринкових механізмів; забезпеченість нормативно-законодавчим оформленням загальнодержавної політики країни відповідно до цілей економічної політики ЄС [1, с. 134-135; 2, с. 117-122].

Відчутний індивідуалізм польських виробників у поєднанні зі значною роздробленістю господарств обмежує їхню конкурентоспроможність. Тому особливо важливим фактором підтримки невеликих господарств Польщі у напрямі підвищення їх конкурентоспроможності є створення груп виробників сільськогосподарської продукції за окремими її видами (зерно, молоко тощо) [12, с. 171-172].

Аналіз досвіду Польщі показує, що корисними для України можуть бути: розробка стратегій розвитку сільських територій на 15 років; заходи щодо підвищення соціальної активності населення у створенні інститутів громадянського суспільства за місцем проживання; регулювання процесу формування Кабінетом Міністрів України елементів ринкової інфраструктури, зокрема надання органам місцевого самоврядування права акумулювання в місцевих бюджетах переважної частини (або повністю) земельного податку (фіксованого сільськогосподарського податку) й податку на нерухомість – для зміцнення фінансової самостійності сільських громад [5, с. 90].

Основними нормативно-правовими акти, що визначають державну підтримку аграрної галузі та сільськогосподарських товаровиробників в Україні, є Закони України «Про пріоритетність соціального розвитку

села та агропромислового комплексу в народному господарстві», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.», Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. [8].

Характерним є низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її одержання, внаслідок чого основна маса вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами: у 2010 році із 52 тис сільськогосподарських підприємств підтримкою скористалися лише 2,3 тис., пільгові кредитні ресурси використовували лише 10 % фермерських господарств, соціально спрямовані дорадчі послуги в 11 регіонах країни взагалі не надавалися [7]. Для одержання коштів агропромислового підприємству необхідно надати безліч документів, а рішення про доцільність надання коштів приймається на закритих засіданнях конкурсних комісій Міністерства аграрної політики та продовольства і облдержадміністрацій. Крім того, даний вид підтримки надається юридичним особам та залишає поза увагою особисті селянські господарства, тому здебільшого кошти одержують лише великі фінансово потужні приватні підприємства.

З кожним роком в Україні зростає обсяг коштів з державного бюджету на підтримку розвитку сільського господарства. Проте аграрний сектор економіки працює на межі збитковості, що свідчить про недостатню ефективність системи державної підтримки. Динаміку обсягів цієї підтримки в Україні впродовж останніх років розглянемо в табл. 1. На основі аналізу таблиці можна зробити висновок, що з кожним роком видатки для підтримки з боку держави не скорочуються, а, навпаки, зростають.

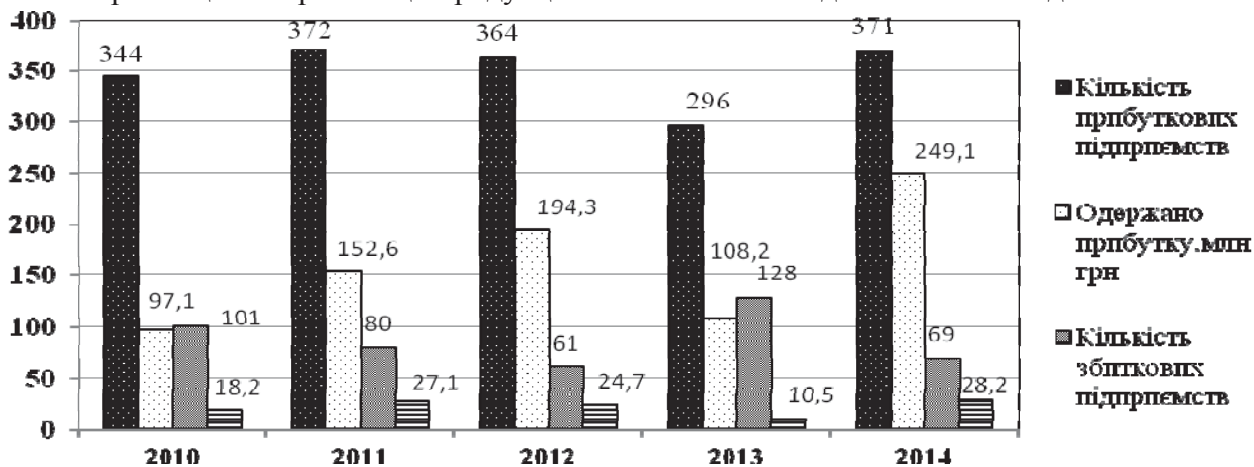
1. Видатки Держбюджету України, млрд грн

Показник	Рік					Відхилення 2010 р. від 2014 р., +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	
Усього видатки Державного бюджету	274,1	307,7	342,79	360,5	363,6	89,5
Мінагрополітики	6,4	5,8	10,5	8,6	8,4	2
До загального обсягу видатків, %	2,33	1,88	3,06	2,39	2,3	-

Джерело: За даними додатків до Держбюджету України на 2010–2014 рр.

Припинення дії державних цільових програм призвело до скорочення окремих напрямів державної підтримки. Так, у червні 2011 року відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм» втратили чинність Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року й Державна цільова програма створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, які діяли з 2009 року.

У багатьох країнах світу плідно застосовується державна підтримка аграріїв, що дає позитивні результати розвитку сільського господарства, адже йому притаманна сезонність виробництва та реалізації продукції.

1. Економічні результати сільськогосподарського виробництва Черкаської області за 2010-2014 рр.

Джерело: Розраховано за даними форми 50-сг (річна). Наказ Держслужби статистики у Черкаській області від 02.07.2014 р. № 206.

Як видно з рисунка 1, кількість підприємств щороку зростає, але одержані прибутки й рентабельність залишаються нестабільними. Одним із основних напрямів підтрим-

ки сільськогосподарських товаровиробників є бюджетна дотація тваринництва та державна підтримка виробництва продукції рослинництва [6].

2. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва у Черкаській області за 2010-2014 рр.

Рік	Виробництва продукції рослинництва, тис. грн, за рахунок		Виробництва продукції тваринництва, тис. грн, за рахунок	
	бюджетних дотацій	податку на додану вартість	бюджетних дотацій	податку на додану вартість
2010	45687,4	89186,1	11558,7	183953,4
2011	18,0	135400,7	2072,4	70232,3
2012	37,8	278150,9	252455,1	98349,3
2013	48,0	217600,9	9708,8	129166,4
2014	0,0	402888,1	11327,8	492524,7

Джерело: Розраховано за даними форми 50-сг (річна). Наказ Держслужби статистики у Черкаській області від 02.07.2014 р. № 206.

Протягом 2010-2014 років з державного бюджету за рахунок податку на додану вартість направлялися чималі кошти для фінансової підтримки сільгосп підприємств Черкаської області, однак позитивних зрушень в агропромисловому комплексі не сталося. Причиною такої ситуації, на нашу думку, є недосконалість нормативно-правової бази щодо здійснення фінансової підтримки підприємств АПК, яка не забезпечує достовірне та обґрунтоване визначення потреби у компенсаційних коштах, а також призводить до

втрати права на одержання компенсаційних коштів суб'єктами АПК. Дані таблиці 2 показують, що вітчизняна державна підтримка сільського господарських підприємств Черкаської області характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки (пряма бюджетна підтримка наразі надається лише галузі тваринництва, але її обсяг досить незначний – 50 млн грн у рік) та значимими за обсягами преференціями зі сплати ПДВ.

Рис. 2. Рівень рентабельності реалізації сільськогосподарської продукції у Черкаській області за 2010-2014 рр.

Джерело: Розраховано за даними форми 50-сг (річна). Наказ Держслужби статистики у Черкаській області від 02.07.2014 р. № 206.

Із рисунка 2 можна зробити висновок, що за останні п'ять років спостерігається великий розрив між галуззю рослинництва і тваринництва. Лише у 2014 році було невелике пожвавлення в галузі тваринництва. Фінансова підтримка галузі рослинництва й тваринництва – це запорука продовольчої безпеки нашої країни, тому розв'язання проблем в аграрному секторі економіки можливе на основі концентрації державної фінансової підтримки [4].

Щорічна зміна порядків і механізмів виділення коштів з державного бюджету, їхня громіздкість, запізніле затвердження та внесення до них неодноразових змін протягом року спричиняє несвоєчасне одержання коштів державної фінансової підтримки й неефективне їх використання і повернення в кінці року до державного бюджету [6].

У системі державної підтримки агропромислового сектору залишається ще багато нерозв'язаних проблем, які стосуються кредитної, цінової, регуляторної та страхової діяльності. Зокрема, невиконання законодавчо встановлених вимог щодо обов'язкового страхування сільськогосподарського виробництва призводить до значних втрат державного бюджету на ліквідацію наслідків стихійних лих.

Запроваджена система фінансування державної підтримки агропромислового комплексу не забезпечує визначеного на законодавчому рівні сприяння життєздатності сільськогосподарських підприємств, їх конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни, посилення соціального захисту сільського населення [11].

Діючи система використання коштів державного бюджету звужує доступ більшості малих сільськогосподарських товаровиробників до неї та не забезпечує їх ефективного використання. Відсутність розгалуженої системи регіональних дорадчих служб, метою діяльності яких є розширення професійних знань і вдосконалення практичних навичок, підвищення ефективності господарювання й розвитку сільської місцевості, стримує однаковий доступ усіх сільськогосподарських товаровиробників до державної фінансової підтримки.

Висновки. Виходячи з аналізу організаційно-економічних критеріїв державної під-

тримки сільськогосподарських підприємств, головними пріоритетами державної агропромислової політики повинно стати: безумовне збільшення рівня державної підтримки; поступова переорієнтація фінансування сільського господарства у бік збільшення спрямування державних коштів на розвиток аграрної інфраструктури; екологічна спрямованість аграрної політики та раціональне землекористування; збільшення обсягів фінансування на наукові розробки у сфері енергозбереження, селекції, підвищення професійної кваліфікації сільськогосподарських виробників тощо.

Список використаних джерел

1. *Власов В.І.* Проблеми вступу України до Європейського Союзу / В.І. Власов, Р.П. Саблук // *Економіка АПК.* – 2005. – № 2. – С. 132–137.
2. *Власов В.І.* Сільське господарство Польщі після вступу до Європейського Союзу / В.І. Власов, М. Оніщук, О. В. Овсянніков // *Економіка АПК.* – 2005. – № 12. – С. 117–123.
3. *Данилишин Б.* Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди [Електронний ресурс]. / Б. Данилишин. – Режим доступу: http://economics.lb.ua/state/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html.
4. *Дем'яненко М.Я.* Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іваніна // *Економіка АПК.* – 2009. – № 9. – С. 3-9.
5. Experience managing the development of rural areas in Poland / MK orlat, OM burial, MN Ksenofontov [et al.] // *Statistics of Ukraine.* – 2007. – № 1. – P. 84-90.
6. *Збарський В.К.* Державна підтримка сільського господарства / В.К. Збарський, В.П. Горьовий // *Економіка АПК.* – 2010. – № 4. – С. 74-80.
7. Ілюзія підтримки аграріїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.acrada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16737776>.
8. *Малік М.Й.* Державне регулювання аграрного сектору економіки в дослідженнях вітчизняних вчених / М.Й. Малік, Ю.О. Лупенко // *Економіка АПК.* – 2009. – № 10. – С. 153.
9. *Месель-Веселяк В.Я.* Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк // Доп. на Дванадцятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 25-26 лют. 2010 р. – К.: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2010.
10. The problems of the agricultural sector must be addressed immediately to ensure the food security of Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode:http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/problemi_agrarnogo_sektoru_potribno_virishuvati_negayno_dlya_zabezpechennya_prodovalchoi_bezpeki_ukraini/#.
11. *Sabluk P.* Main directions of improvement of the state of Agrarian Policy in Ukraine / P. Sabluk, Y. Luzan // *Ekonomika APK.* – 2011. – № 5. – P. 3-17.
12. *Яворська Т.І.* Тенденції державної підтримки сільського господарства Польщі / Т.І. Яворська // *Економіка АПК.* – 2011. – № 4. – С. 166–172.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2016 р.

Фахове рецензування: 15.11.2016 р.

*